

Lama niin kuin media sen näki

**Ullamaija Kivikuru (toim.):
LAMAN JULKISIVUT
Media, kansa ja eliitti
1990-luvun taluskriisissä.**

Helsinki: Palmenia-kustannus
2002. 320 s.

Luonnontieteistä tuttu työryhmätyöskentely näyttää toimivan myös yhteiskuntatieteellisessä mediatiutkimuksessa. Sen osoittaa yhdeksän "lamanaisen" Minna Aslaman, Anu Kantolan, Ullamaija Kivikurun, Maija Kosken, Laura Raittilan, Tuija Parikan, Katja Pehrmanin, Inka Salovaara-Moringin sekä Sannan Valtozen yhteisponnistus, artikkelikoelma *Laman julkisivut*.

Professori Kivikurun toimittama teos esittelee Suomen Akatemian laajan (noin 25 miljoonaa markkaa) lamaohjelman mediaa ja julkisuutta käsittelevän osaprojektin tuloksia. Kirja koostuu vahvaan empiriaan pohjautuvien opinnäytetöiden tiivistelmästä sekä lama-aikaa ja mediamaisen muutoksen taustoittavista yhteenvetoartikkeleista.

Kirjan rakenne ja erilaisten tekstien rytmitys on mainio. Artikkelit on myös kirjoitettu ja editoitu hyvin. Vain kahta kaipasin: lama-ajan journalistien näkökulmaa ja edes yhtä miestutkijaa (on huolestuttavaa, jos miehet kelpaavat enää vain referoitaviksi lähteiksi).

Kirjan parasta ja käyttökelpoisinta antia ovat usean kirjoittajan tekemät analyysit. Niissä tiivistyvät oivaltavasti lama-ajan vaikutukset niin suomalaiseen mediamaiseen kuin suomalaiseen yhteiskuntaan laajemminkin. Esimerkiksi Minna Aslaman ja Ullamaija Kivikurun runsaan 20 sivun analyysin kaltaisia esityksiä toivoisi näkevänsä yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa enemmänkin. Toisaalta on ymmärrettävää, että nykyaikaisen artikkelitehtailun tulospainaisen syvälinen ajattelu ja analysointi uhkaavat jäädä harvinaisiksi herkuiksi. Määrää on aina helpompi mitata kuin laatua.

Lamatutkijoita yhdistänyt keskeinen kysymys kuuluu: miten taluskriisistä keskusteltiin julkisuu-

desa? Tekijät määrittelevät julkisuuden poliittisia päättäjiä ja kansalaisia välittäväksi rakenteeksi.

Suuria yllätyksiä tutkijat eivät ole löytäneet ja sen he myöntävät itsekin (s. 14). Yhtenä keskeisenä tuloksena he päättävät, että "niin sanottu valtavirtamedia raportoi lamasta virallisista diskursseista ja suhtautui lamaan konservatiivisesti, ikään kuin jälkijunassa". Tutkijoiden mielestä sekä Yleisradion tv-uutiset että *Helsingin Sanomat* ymmärsivät työttömyyden uutiseksi vasta, kun taluskriisi oli jo arkipäivää vuonna 1991. Tätä jälkijättöisyyttä ei kirjassa kuitenkaan todisteta, pikemminkin päinvastoin. Esimerkiksi työttömyysaiheisten artikkelien määrää kuvaavasta taulukosta (s. 17) käy ilmi, että sekä YLE:n että *Helsingin Sanomien* uutisoinnissa teema lisääntyi jyrkästi jo vuoden 1990 puolivälistä alkaen.

Kiistanon ei ole myöskään tutkijoiden väite, jonka mukaan työttömyysuutisoinnin huippu olisi ajoittunut vuoteen 1993. Saman taulukon mukaan sekä Yleisradiossa että *Helsingin Sanomissa* työttömyysaiheisten juttujen ja ohjelmien määrät olivat nimitään suurimmillaan vuonna 1996. Tutkijoiden selitys työttömyysuutisoinnin väliaikaiseen laskuun (1994–1995) osuu varmasti oikeaan: EU-uutisointi syrjäytti parin vuoden ajaksi muita aiheita. Esimerkiksi Yleisradiossa Euroopan unioni -aiheisten ohjelmien ja juttujen määrä kaksinkertaistui vuodesta 1993 vuoteen 1994.

Tutkimusjakson suosituimmat teemat Yleisradion tv-uutisten pääuutislähetyksissä olivat talous ja politiikka, jotka kattoivat yhteensä yli 40 prosenttia uutisaiheista. Selvimmin tutkimusajana lisääntyi rikosuutisointi. Lama-aiheisten uutisten lähteinä korostuivat hallituksen edustajat, virkamiehet, poliitikot ja liike-elämän edustajat. Niin sanotut rivikansalaiset saivat pääroolin noin seitsemässä prosentissa jutuista ja esimerkiksi työtön pääsi vain harvoin päätoimijaksi Yleisradion pääuutisiin.

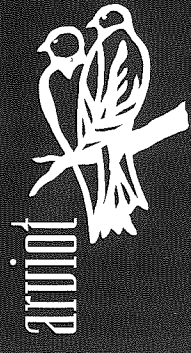
Maakuntalehdissä taluskriisi näyttäytyi eri tavoin. Inka Salovaara-Moringin mukaan kuva lamasta

ja sen kokemuksesta oli erilainen alueesta riippuen. Taustalla olivat erilaiset maakunnalliset identiteetit ja myös se, että laman vaikutukset, muun muassa työttömyysasteet ja myöhemmin vientijohtoinen elpyminen, vaihtelivat eri puolilla maata. Lama oli kaikilla alueilla syvimmillään 1992. Uusi-maa oli ainoana alueena yltänyt laman jälkeen talouden huippuvuoden (1989) tasolle.

Sanomalehtien (*Ilkka*, *Lapin Kansa*, *Etelä-Suomen Sanomat* ja *Karjalainen*) päätoimittajat kertoivat haastattelussa, että alueellisen lehdistön luoma positiivinen henki on tärkeä alueelliselle yritys-elämälle. Yritys-elämä saattoi reagoida voimakkaasti, jos uutisointi oli sävyllään negatiivista. Päätoimittajien mukaan positiivinen talousuutisointi lisää positiivisia odotuksia. Jos päätoimittajien positiivinen henki -oppia on toisissaan alettu soveltaa käytäntöön, voidaan ehkä pian kysyä, onko maakuntalehdissä enää lainkaan mahdollista tehdä perinteistä, kriittistä talousjournalismia.

Myös Anu Kantolan artikkeli poliittisen eliitin ja taluskriisin julkisuuden suhteista panee miettämään mediajulkisuuden mahdollisia liian suuria katvealueita. Yhtenä laman keskeisenä syynä on pidetty sitä, ettei pääomamarkkinoiden vapauttamisesta käyty tarpeeksi laajaa julkista keskustelua. Kantolan arvion mukaan rahapolitiikan alueella julkinen ja kullisien takainen puhemaailma erosivat toisistaan ennen lamaa ja laman aikana ehkä eniten. Keskeiset päättäjät pelkäsivät, että julkinen keskustelu "pilaisi" järkevän talouspolitiikan eivätkä siksi tuoneet tietoa ja näkemyksiään julkisuuteen.

Taluskriisi johti poliittisen ja taloudellisen eliitin kurinalaiseen julkisuusstrategiaan. Kantolan mielestä tällainen strategia saattaa aiheuttaa monentyyppisiä ongelmia, esimerkiksi huhupuheet lisääntyvät ja relevantin tiedon lähteillä olevien asema vahvistuu. Taluskriisin yhteydessä mediajulkisuuteen pitäytyneet kansalaiset, kuten pienyritykset, eivät osanneet riittävästi arvioida esimerkiksi varallustalainoihin liittyviä riskejä.

Kantola varoo yleistämistä talouskriisin julkisuutta koskemaan kaikkea talouspoliittista ja laajempaa poliittista keskustelua, mutta toteaa kuitenkin: "saattaa olla, että laman kokemukset jäävät poliittisen kulttuurin muistiin ja vaikuttavat laman jälkeenkkin julkisuudessa käytävän keskustelun luonteeseen ja laajuuteen" (s. 281). Vaikenemisen kulttuurilla on Suomessa historiallista jatkumoa. Kantola lainaa Esko Salmisen itsensuuritutkimuksen tietoja ja toteaa, että suomalainen lehdistö mukautui valtionjohdon idänpolitiikkaan erityisesti Tšekkoslovakian miehityksen jälkeen.

Valtaeliitin vaikeneminen ja journalismin itsensuuritraditio ulottuu kuitenkin huomattavasti pidemmälle historiaan eikä lammakakaan ollut mikään päätepiste. Esimerkiksi Euroopan unionin jäsenyydestä äänestettäessä poliittis-taloudellinen eliitti sai taas tahtonsa läpi ja mediajulkisuus vaikenen turvallisuuspoliittisista näkökohdista.

TURO USKALI

Tiedettä tekemään!

Merja Kinnunen & Olli Löytty (toim.):

TIETEELLINEN KIRJOITTAMINEN
Tampere: Vastapaino 2002. 204 s.

Niin paljon kuin erilaisia tekstejä onkin opittu purkamaan, analysoimaan ja imitoimaan, ovat tieteelliset tekstit jääneet usein oudon koskemattomiksi. Ylevien periaatteiden ja laitoskohtaisten oppaiden väliin on jäänyt (k)ammottava aukko, jota Vastapainon uutuus täyttää ansiokkaasti. Merja Kinnusen ja Olli Löytyn toimittama *Tieteellinen kirjoittaminen* käsittelee tiedettä niin teksteinä, kirjoittamisen käytäntöinä, kustannusalan tuotteina kuin mielihyvää tuottavana toimintanakin. Teos yhdistää miellyttävällä tavalla teoriaa ja käytännön neuvoihin. Se on antoisampi kuin monet aiemmat tieteellistä

kirjoittamista käsittelevät teokset, joiden painottuminen pillun paiknan tarkkailuun on ollut omiaan tukahduttamaan orastavia ja vähän vankempiakin tieteellisiä pyrintöjä. *Tieteellisen kirjoittamisen* painopiste on sen sijaan tieteen käytäntöjen sosiaalisuudessa ja kirjoittamisen kommunikatiivisuudessa. Se tekee näkyväksi konventioita, jotka usein tunnustetaan, mutta joita ei turhan usein kirjoiteta näkyviksi.

Minna-Riitta Luukka erittelee artikkelissaan tieteellisen tekstin hyviä ja huonoja puolia. Vaikka apparaatti raskaalta tuntuukin, tarjoaa tiede toisaalta selkeitä kirjoittamisen jäsennessymällejä – tervetulleita etenkin humanisteille ja yhteiskuntatieteilijöille, joille tämän kirja on ensisijaisesti suunnattu. Luukka tarttuu moneen kiinnostavaan kysymykseen. Ohjaako objektiivisuuden ihanne väistämättä passiivilauseiden pariin? Miten olla tieteellisesti kohtelias? Milloin "minää" on tekstissä liikaa, milloin liian vähän? Tieteelliseksi tekstiä ei ainakaan tee ryp-pyotsaisuus, persoonattomuus, passiivisuus, koukeroisuus tai pitkävirkeisyys, summaa Luukka, mutta ei toisaalta itsekään irrottele ihmeemmin.

Tieteellinen sosiaalisuus on konkreettisimmin käsiteltävänä Arja Jokisen ja Kirsi Juhilan artikkelissa, joka käsittelee yhdessä kirjoittamista. Se avaa monia uusia näköaloja yksinäisen akateemisen ahdistuksen ylittämiseksi, mutta ei jätä huomiotta myöskään kollektiivisen toiminnan riskejä. Yrjö Haila opastaa englanniksi kirjoittamiseen selkokielisesti. *Freewriting*-idea on tosin hyödyllinen millä kielellä tahansa: tärkeätä on puhdistaa päänsä uusia ajatuksia estävästä kuonasta. Ensi vaiheen pulpupuilun jälkeen tarvitaan tolkullista sisällöllistä jakoa aloitukseen, käsitteilyyn ja lopetukseen. Tästä eteenpäin voikin turvautua Merja Kinnusen artikkeliohjeisiin, joille luultavasti on paljon käyttöä ainakin jatko-opiskelijoiden koulutuksessa.

On miellyttävää, että *Tieteellinen kirjoittaminen* ei yritä tunkea kaikkia sukupuoleen liittyviä aspectteja yhteen *Naiset ja xx*-tyyli-

sesti otsikoituun artikkeliin, kuten on (ollut) tapana. Liisa Tainio analysoi tieteen tekstien sukupuolittuneisuutta ja evästä sukupuolten hierarkisointien välttämiseen. Tainio kiinnittää huomionsa mm. siihen, miten *peniskateus* ja *protestanttinen etiikka* eivät näytä kaipaavan lähdeviitteitä, mutta *toinen sukupuoli* ja *heteroseksuaalinen matrisi* ikään kuin tarvitsevat beauvoirinsa ja butlerinsa toistuvasti. Jaana Vuori kirjoittaa puolestaan sukupuolineutraaliteuten pyrkivän kirjoittamisen anosta – mitä tapahtuu, kun naisten ja miesten sijaan puhutaankin yksilöistä, persoonista, henkilöistä ja ihmisistä? Vuoren pohdinta on kiinnostavaa ajatellen yhtäältä jyrkkiin sukupuoliasetelmiin ja toisaalta samuuden ihanteeseen nojaavaa tasa-arvokulttuuriamme. Tarjolla on myös käytännön ohjeita herkkään sukupuolieron esittämiseen.

Näkökulmat tiedekirjoittamiseen ovat siis moninaiset. Markku Ihonen kirjoittaa vähälle huomille jääneestä genrestä, tiedekirjakriitistä. Tainion artikkelin lukeneena ihmettelen, miksi esimerkit huonosta tiedekriitistä haetaan niinkin kaukaa kuin 1930-luvun keskusteluista tai 1990-luvun feminististen tutkimuksen sisäisistä keskusteluista – eikä lähempää löytynyt? Markku Ihosen laatimien kriittikiohjeiden mukaisesti mainitsen kaikki kokoeleman kirjoittajat. Pertti Alasuutari kirjoittaa tutkimuksen ja Olli Löytty käsikirjoituksen muokkaamisesta kirjaksi ja Jaakko Heinimäki tieteen popularisoinnista. Jukka Törrönen artikkelissa tiedetekstit alistetaan narratologisen katseen alle. Matti Hyvärinen pohtii kirjoittamista toimintana ja Esa Välvirronen prosessina. Mikko Lehtonen kirjoittaa mielihyvää omassa erillisessä luvussaan.

Tiede on (myös) tunnejuttu – mitä ilmeisin kateus valtasi mielen, kun mietin, miksi tällaista ei ole kirjoitettu aiemmin? Ehkä eräätkin oppinnäytteet olisivat valmistuneet aikapäiviä sitten, jos kirjoittamiseen olisi saanut näin tolkullisia ohjeita.

SANNA KIVIMÄKI